

«ԱՐԹՈՒՆ ԿԱՅԷՔ» ԲՆԱԲԱՆՈՎ ՔԱՐՈՁԸ ԵՎ ՆՐԱ ՆԵՂԻՆԱԿԸ

Միջնադարում ընդունված սովորույթի համաձայն, նվագ հայրնի մասնագիտություններն իրենց աշխատությունների «երկարակեցությունը» ապահովելու նպատակով դրանք վերագրում էին առավել մեծ համբավ և անվիճելի հեղինակություն նկատված հայրերի գրչին: Այդ սովորույթը հարգվում էր նաև հայ միջնադարում: Խնդրո առարկա քարոզի պարագան հայ իրականության մեջ այդ սովորույթի կենսունակության վկայություններից է: Խոսքը ուրոջ ձեռագրերում (ՄՄ ձեռ. 4749, ք. 370ա-374ա, 2890, ք. 284բ-287բ, 3239, ք. 200ա-208ա) Ս. Նովհան Ոսկեբերանի անունով առկա «Ի վեցերորդ Կիրակե՛ին Մեկնութիւն Աւարարանին» խորագրով երկի մասին է, որի հունարեն բնագիրը մեզ հայրնի չէ: Բացակայում են նաև այս քարոզի այլալեզու թարգմանությունները:

Երկում հիշվում է Նովհանեն Սարկավագի մի աշխատությունը¹: Քարոզի սուրբգրային վկայությունները համապատասխանում են Աստվածաշնչի հայերեն ընկալյալ թարգմանությանը: Այս փաստերն ինքնին ենթադրել են փալիս, որ փյալ միավորը ձևավորվել է հայ իրականության մեջ: Քարոզը մեծ ու փոքր փարբերություններով հանդիպում է նաև Նովհանեն Շործորեցու (ԺԳ-ԺԴ դդ.)², Գրիգոր Տաթևացու (†1409)³ և Գևորգ Երզնկացու (†1416)⁴ անուններով: Ելնելով այն իրողությունից, որ այս հեղինակներից ժամանակով առաջինը Նովհանեն Շործորեցին է՝ հարկ է մտածել, որ քարոզի իրական հեղինակը կամ (ոսկեբերանյան մի համարնույթ ճառի հեղինակությամբ) այն խմբագրողը նա է: Ինչպես երևում է, Շործորեցու քարոզը լայնորեն օգտագործվել է (փեղ-փեղ բառացի, երբեմն էլ իմաստային վերաշարադրանքով) հիշյալ մասնագիտությունների կողմից: Այդ են ցույց փալիս հերկյալ հանդիպադիր հարվածները:

¹ Ի դեպ, արդեն իրավացիորեն մկատված է, որ այստեղ Սարկավագի անունով վկայակոչված «ի գիրս Դատաստանաց»-ը ոչ թե Դատաստանագիրք է, այլ դատարարական, կամոմայարատական բնույթ ունեցող մի երկ. տե՛ս Կամոմագիրք Քալոց, Ա, աշխատ. վ. Հակոբյանի, Եր., 1964, էջ IX (տողատակ):

² Սուրբ Յոսմամոյ Երզնկացու], գոր մականում Շործորեցի յորջորջի. Մեկնութիւն անտարանի Մարկոսի ի Ե կիրակե՛ին աղոթացիցմ, վասմ մաճու և կատարածի աշխարհի, ի բամմ, որ ասէ. «Արթում կացէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու գող գայցէ». տե՛ս Յուցակ Քալերէն ձեռագրաց Ձմմառի վամքի մատնադարանի, Հտ. Բ, «Ամտոմյամ հավաքածո», կազմեցիմ Հ. Ն. Ակիմյան, Հ. Հ. Ոսկյան, Վիեննա, 1971, էջ 116, մաև՝ Լ. Խաչիկյան, Արտագի Քալկական իշխանությունը և Շործորի դպրոցը, «Բամբեր Մատնադարանի», № 11, 1973, էջ 185:

³ «Նորին Քիմգերորդ Կիրակե՛ին քարոզ վասմ մաճու և կատարածի աշխարհի ի բամմ՝ «Արթում կացէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու Տէր տամմ գայցէ...», տե՛ս «Գիրք քարոզութեամ որ կոչի Ձմմառն Քատոր...», Կ. Պոլիս, 1740, էջ 411-415:

⁴ «Քարոզ մեծիմ Գէորգեա ռարունեաց պետի և քաջ փաղերայի ի բամմ, որ ասէ «Արթում կացէք...» ՄՄ ձեռ. 5118, ք. 365բ-370բ:

Ծոթոճոթից

Նախախնամություն Աստուծոյ եւ բարերարութիւնն նորա յամենայն ժամ յայտնի է առ ամենայն արարածս իւր, եւ ունի հոգի, միտք ի կեցուցանել գիտ արարածս:

Որպէս մայր որդեսէր, որ հաւնապագ խնամէ զճնուկոյս որովայնի իւրոյ եւ աչք, եւ միտք, եւ խորհուրդք ի վերայ որդոց իւրոց «ի քուէ եւ ի գիշերի, ի նստել ի քան եւ զնայ ի ճանապարհ, ի ննջել եւ ի յառնել», եւ յամենայն ժամու միտք ծնադին առ զաւակն իւր է: Եւ յորժամ հեռանա յաջացն եւս առաւել քաղցնալի ի միտք իւր եւ հոգա, թէ զի՞նչ եղև: Որպէս եւ մեծ վարդապետն Հայոց Սարկաւազ ի Դատարանաց գիրն յիշէ եւ ասէ վասն ծնադացն, թէ՛ Ի հարկանել զգաւակն եւ ինքեանք մորմոքին քան զնոսա: Ապրակն եւ ինքեանք մաղկապն, մանաւանդ, յորժամ քեսանն յարկատուս հարեալ զգաւակն, յայնժամ գալարն աղիքն եւ ճմին երկկամունքն եւ արդատունն ընդ քոյայոցն: Այսպէս եւ մարդասէրն Աստուած՝ Հայրն գթութեանց եւ Աստուածն ամենայն միայնութեան նախախնամութեամբ հայի յիւրական սրբեղծուածս: Որպէս ասէ մարգարէին. «Հարկանեմ եւ ես բռնեմ...»:

Արդ, գիտնիլ է մեզ, թէ ո՞վ է քուս եւ կամ ո՞վ քանն քուս: Եւ արդ, քուսն մարդս է եւ քուս քանն Աստուած է: Որպէս եւ ասէ առաքեալ. «Դուք քանար Աստուծոյ էք»:

Տաքնալի

Նախախնամություն Աստուծոյ եւ բարերարութիւնն յամենայն ժամ յայտնի է առ իւր արարածս, որպէս հայր որ սիրէ զորդի, հանապագ իրարէ զնա, եւ աչք եւ միտք իւր ի վերայ նորա է, ի նստել ի քան, ի զնայ ի ճանապարհ, ի ննջել եւ յառնել եւ յամենայն ժամու: Այլ յորժամ հեռանա յաջացն, առաւել քաղցնալի ի միտք իւր, թէ զի՞նչ եղև: Եւ եւ քաղցն անգամ, զի ծնադն հարկանել զգաւակն եւ ինքն մորմոքի, եւ յորժամ քեսանել յարկատուս հարեալ քոյայն, գալարին աղիքն եւ արդատուս ծոթնոցանն:

Այսպէս եւ մարդասէրն Աստուած, որպէս Հայր գթած եւ ողորմած ինձամար հայի ի սրբեղծուածս իւր, որպէս ասէ մարգարէին: «Եւ հարկանեմ եւ ես բռնեմ»: Այսպէս է մարդասիրութիւնն նորա առ ազգս մարդկան, եւս առաւել առ Իւր ճեռնատուն աշակերտսն, որպէս ասէ իսրայէլական բանին այսպէս. «Արթուն կացէք»: Ի վերա այսր բանի երեք ինչ ասելի է. նախ՝ վասն արթնութեան եւ երկրորդ՝ հասակի մարդոյ եւ մահու, երրորդ՝ վասն կալարածի աշխարհի...

(Զմեռն, էջ 411):

Ո՞վ է քուս կամ ո՞վ քան քուս: Տունն մեք եմք, եւ քուս քանն Աստուած է, որպէս ասէ առաքեալն. «Դուք քանար Աստուծոյ կենդանու էք...» Զմեռն, էջ 412

Երգնակ

Եւ արդ, գիտնիլ է, զի նախախնամություն Աստուծոյ եւ բարերարութիւնն նորա յամենայն ժամ յայտնի է առ իւր արարածս, որպէս հայր որդեսէր, որ հանապագ իրարէ զնա, եւ աչք եւ միտք եւ խորհուրդք իւր է ի վերայ նոցա ի քուէ եւ ի գիշերի, ի նստել ի քան, ի զնայ ի ճանապարհի եւ յամենայն ժամ: Եւ յորժամ հեռանա յաջացն, յայնժամ առաւել քաղցնալի ի միտք իւր եւ հոգա, թէ զի՞նչ եղև: Որպէս մեծ վարդապետն հայոց Սարկաւազ կոչնցեալ յիշէ ի գիրս Դատարանաց: Եւ քաւակն ժամանակ, զի ծնադն հարկանն զգաւակն, եւ ինքեանք առաւել մորմոքին, քան զնոսա ապրակն եւ ինքեանք մաղկապն, մանաւանդ յորժամ քեսանն յարկատուս յարեալ առաջի ծնադացն, յայնժամ գալարին աղիք ծնադացն, ճմին երկկամունքն եւ արդատուս հեղուն:

Այսպէս մարդասէր Աստուած... ողորմանն Հայրն հանապագ նախախնամութեամբ հայի իւր արարածս, որպէս ասէ մարգարէին... «Եւ բռնեմ...»: Եւ արդ, ի վերայ այսմ բանի քաղցն ինչ [ասելի է], նախ թէ քանի յեղանակ են ընդ եւ արթնութեան, եւ յորպիսի ընդ գգոյշացուցանել ասելով, թէ՛ Արթուն կացէք:

ՄՄ ձեռ. 5118, թ. 365բ-366ա:

Գիտնիլ է, զի նախ մարդն ասի քուսն Աստուծոյ, քանութիւն Աստուած է, որպէս ասէ առաքեալն. «Դուք քանար էք Աստուծոյ կենդանու...» (ՄՄ ձեռ. 5118 թ. 368ա)

Ստորև ներկայացվում է ֆարոգի ֆննական բնագիրը համաձայն Երևանի Մանհադարանի հետևյալ ձեռագրերի.

A = 4749

Ճառընտիր: Ժամանակ՝ 1575 թ.: Վայր՝ Ապարանից վանք, վարագ: Գրիչ՝ Կիակոս արղ.: Ստացող՝ Հերապետ արղ.: Թերթ՝ 505: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ բրկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 29: Բնագիր՝ թ. 370ա-374ա:

B = 3791

Ճառընտիր: Ժամանակ՝ ԺԵ դ. (1453-ից առաջ): Գրիչ՝ Կարապետ, տեր Պողոս, բրդուլմսխ: Կազմող՝ Վարդան: Ստացող՝ Հովհաննես: Թերթ՝ 724: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 35: Բնագիր՝ թ. 443ա-446ա:

C = 3772

Ճառընտիր: Ժամանակ՝ ԺԵ դ.: Գրիչ՝ Ստեփանոս, Թումա սրկ.: Ստացող՝ Բաթայ, Վահրամ միտ., Հովհաննես: Թերթ՝ 527: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 27: Բնագիր՝ թ. 400բ-405ա:

D = 228

Ժողովածո: Ժամանակ՝ 1457 թ.: Վայր՝ Դերձկո անապատ: Գրիչ՝ Սիմեոն կր.: Ստացող՝ Հակոբ եպս.: Թերթ՝ 244: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 19: Բնագիր՝ թ. 151ա-157բ:

E = 4774

Ճառընտիր: Ժամանակ՝ ԺԶ դ.: Գրիչ՝ Գրիգոր արղ.: Ստացող՝ Հոհաննես արղ., Հովհաննես փիլիսոփոս: Թերթ՝ 497: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 27,33: Բնագիր՝ թ. 337բ-341ա:

F = 605

Ժողովածո: Ժամանակ՝ ԺԷ դ. (1671-ից առաջ): Գրիչ՝ Կիրակոս արղ.: Թերթ՝ 79: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ նոսրգիր: Տող՝ 17-25: Բնագիր՝ թ. 82ա-90ա:

G = 3239

Ժողովածո: Ժամանակ՝ 1671-1675 թթ.: Վայր՝ Ս. Գևորգ: Գրիչ, ստացող՝ Զաարիա՞ երեց: Թերթ՝ 276: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ նոսրգիր, բոլորգիր: Տող՝ 19: Բնագիր՝ թ. 200ա-208ա:

H = 2890

Ժողովածո: Ժամանակ՝ 1718 թ.: Վայր՝ Վան: Գրիչ, ստացող՝ Թումա Մոկացի: Թերթ՝ 376: Նյութ՝ բուղբ: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 32: Բնագիր՝ թ. 284բ-287բ:

ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՄԱՐԿՈՍԻ
ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ ՄԵԿԵՆՈՒԹԵՆԷ

«Արդ¹, արթուն կացե՛ք², զի ոչ գիտե՛ք, թե՛ յորում ժամու տեր տանն գայցե՛լ, յերեկոքեա եթե՛ ի մէջ գիշերի, եթե՛ ի հաւախաւսի եւ եթե՛ ընդ առաւաւտն³։ Գուցե՛ եկեալ յանկարծակի⁴ գտանիցե՛ զձեզ ի քուն⁵։ Եւ գոր ձեզդ ասեմ, ամե՛ն եցուն ասեմ, արթուն կացե՛ք¹։ Եւ թե՛⁶ գիտեր տանուտերն՝ յորում⁷ պահու⁸ գող գայր՝ հսկեր եւ ոչ տայր թոյլ ական հատանել⁹ գտան¹⁰ իւրոյ¹¹։ Նոյն պէս եւ դուք եղբրոք պատրաստե՛ք, զի յորում ժամու ոչ ակն ունիցիք, գա Որդին մարդոյ^{2*}»¹²։

Նախախնամութիւն Աստուծոյ եւ բարեբարութիւն Նորա յամենայն ժամ յայտնի է առ ամենայն արարածս Իւր¹³, եւ ունի հոգի, միտ՝ ի կեցուցանել զԻւր արարածս^{13ա}։ Որպէս մայր¹⁴ որդեսէր, որ հանապազ խնամէ¹⁵ զծնունդս որովայնի իւրոյ եւ՝ աչք, եւ՝ միտք, եւ՝ խորհուրդ¹⁶ ի վերա որդոց իւրոց¹⁷ ի տուէ եւ ի գիշերի, ի նստել ի տան եւ գնալ ի ճանապարհ, ի ննջել եւ ի յառնել^{3*}»¹⁸, եւ յամենայն ժամու միտք ծնաւդին առ զաւակն իւր է¹⁹։ Եւ յորժամ հեռանա յաչացն²⁰ եւս²¹ առաւել տագնապի ի միտս իւր եւ հոգա, թէ զի՞նչ եղել։ Որպէս եւ մեծ վարդապետն Հայոց Սարկաւագ ասէ ի գիրս²² Դատաստանաց վասն ծնաւդացն, թէ՛ «ի հարկանել զգաւական եւ ինքեանք մորմոքին քան զնոսա։ Ապտակեն եւ ինքեանք մաղկատեն²³⁻²⁴, մանաւանդ յորժամ տեսանեն յարտասուս հարեալ զգաւական²⁵, յայնժամ²⁶ գալարեն աղիքն²⁷ եւ նմլին երկիւամունքն եւ արտասուեն ընդ տղայոցն²⁸»։ Այսպէս եւ մարդասէրն Աստուած՝ Հայրն գթութեանց եւ Աստուածն ամենայն մխիթարութեանց²⁹ նախախնամութեամբ հայի յիւրական³⁰ ստեղծուածս։ Որպէս ասէ մարգարէին³¹, «Հարկանեմ եւ ես քժշկեմ³², եւ ոչ ոք իցէ, որ հանիցէ զձեզ ի ձեռաց իմոց^{4*}»^{32ա}։ Այսպէս եւ մարդասիրութիւն Աստուծոյ եւ խնամարկութիւն նորա առ ստեղծուածս իւր, եւս առաւել՝ իւր ձեռնասնունդ աշակերտսն, որ ասէր իրատական բանին^{32բ}։

Արթուն կացե՛ք աշուհետեւ³³, զի ոչ գիտե՛ք, թե՛ ե՞րբ տեր տանն գայցե՛ք³⁴։ Գովելի է³⁵ արթնութիւն եւ յոյժ պիտանի, մանաւանդ, որ հոգոյ աչաւն եւն արթուն, զի թե՛³⁶ հոգովն ի քուն է³⁷ զի՞նչ աւգուտ իցէ³⁸ մարմնոյ արթնութիւնն, քանզի մարդ³⁹ մարմնով արթուն լինելովն⁴⁰ քաղում անգամ մեղս

1* Մարկ. Ժ. 35-36:

2* Ղուկ. Ժ. 39-40:

3* Սղմ. Ա. 2, Բ օր. 2 7, ԺԱ. 19:

4* Բ օր. Լ. 39:

գործե՛41: Քանզի եմ, որ բազումք արթնանան⁴² ի գիշերի եւ գնան⁴³ ի շնու-
թիւն եւ ի գողութիւն, ի սպանութիւն եւ յայլ բազում ինչ⁴⁴ գործս չարեաց:
Եւ զի՞նչ շահ եւ աւգուտ է այնպիսի արթնութիւն⁴⁵: Լաւ էր նմա⁴⁶, թէ ի քուն
էր անմեղութեամբ⁴⁷, եւ ոչ յայնպիսի չար եւ ի պիղծ^{47ա} արթնութեան: Այլ
այսպէս պարտ է լինել արթուն՝ յառնել ի գիշերի, արթուն եւ զուարթուն ան-
ձամբ, սուրբ մտաւ եւ ուղիղ խորհրդով գնալ⁴⁸ ի դուռն եկեղեցոյն, անկանել
առաջի Աստուծոյ, յիշել⁴⁹ զմեղս իւր եւ ասել, թէ^{49ա}՝ մեղա՞⁵⁰, խոստովա-
նել⁵¹ զմեղսն արտասուաւ եւ ասել, ըստ մարգարէին. «Ի մէջ գիշերի յառնէի
խոստովան լինել առ Քեզ Աստուած վասն իրաւանց եւ արդարութեան
Քո՞ն»^{51ա}: Եւ կամ արթուն լինել եւ ածել զմտաւ զար մահուանն, եւ զփա-
տումն հոգոյն⁵² ի մարմնոյն դառն⁵³ բաժանմամբ⁵⁴ եւ զգերիլն ի գերեզմա-
նին⁵⁵ մինչեւ յաւրն ահեղ դատաստանին: Արթուն լինել եւ զմտաւ ածել⁵⁶
զդատաստանն արդար եւ զատեանն անաչառ⁵⁷, զդատաւորն անկաշառ եւ
զհրեշտակսն անողորմ⁵⁸, եւ⁵⁹ ածել զմտաւ զբազմութիւն մեղաց քոց⁶⁰ եւ
ասել⁶¹. Աւա՛ղ, թէ քնութիւն լինելոցն է վասն⁶² ամենայնի, զոր գործեցի, եւ
ես չունիմ պատասխանի: Արդ, զի՞նչ գործեցից եւ կամ⁶³ ո՞ւր փախեաց եւ
կամ ո՞ւր թագեաց⁶⁴ յերեսացն Աստուծոյ: Ո՛վ եղկելի⁶⁵ անձն իմ բազմամեղ
եւ չարեամբ լի, ընդէ՞ր կաս անհոգ ի քուն անգարթչելի⁶⁶, արթուն լեր⁶⁷, զի
ոչ գիտես⁶⁸, թէ երբ^{68ա} «տէր տանն գայցէ»: Այն⁶⁹ է արթնութիւն մարդոյն,
որ զՏեառն գալուստն զմտաւ ածէ⁷⁰. զայս ասէ⁷¹, հառաչէ, հեծէ եւ յոգոց
հանէ⁷², լա եւ արտասուէ, հաշի եւ մաշի վասն մեղացն, զոր գիտէ յանձն իւր:
Այլ եւ ի սպառնալեաց գեհեմին⁷³ եւ ի յերկիրէ տանջանացն ի լալ աչացն եւ
ի կրճտել⁷⁴ ատամացն: Այս է արթնութիւն, զոր զգուշացոյց⁷⁵ Տէրն, այս է
հսկելն, վասն որոյ պատուիրեաց Տէրն մեր ասելով.

Արթուն կացէ՛ք. զի ոչ գիտէ՛ք երբ տէր տանն գայցէ՛ յերեկորեա թէ՞ ի մէջ
գիշերի. թէ՞ ի հաւախաւսի եւ թէ՞ ընդ առաւառս.

Արդ, գիտելի է մեզ, թէ⁷⁶ ո՞վ է տունն եւ կամ ո՞վ տանն տէր⁷⁷: Եւ արդ,
«տունն» մարդու է, եւ «տէր տանս» Աստուած է⁷⁸: Որպէս եւ ասէ առաքեալ⁷⁹
«Դուք տանար Աստուծոյ է՛ք»⁸⁰: Որպէս եւ ասէ Աստուած մարգարէիւն⁸¹,
թէ՛ «Գնացից ի նոսա եւ բնակեցայց ի նոսա, եւ եղէց նոցա Աստուած եւ նոքա
եղիցին իմ ժողովուրդ»⁸²: Եւ դարձեալ ասէ Պաւղոս⁸². «Որ ապականէ
զտանար Աստուծոյ⁸³, ապականեցէ զնա Աստուած յախտեմական
տանջանաւ⁸⁴»: Եւ արդ⁸⁴, եթէ մեք եմք տուն Աստուծոյ՝ պարտիմք մաքրիլ

⁵⁰ Աղմ. ՃԺԸ 62:

⁵¹ Ա. Կորնթ. Գ 16:

⁷⁰ Ղեւտ ԻԶ 12:

⁸³ Ա. Կորնթ. Գ 17:

գմեզ եւ զարդարել, զի եկեալ հանգիցէ ի մեզ Աստուած, քանզի ի ժանդ եւ յաղտեղի⁸⁵ արժու ոչ հանգի⁸⁶ Աստուած⁸⁷ անմահ Թագաւորն^{87ա}, եւ ոչ բնակէ ի մարմին, որ լի է մեղաւ⁸⁸: Իսկ արդ, եթէ մարդս է տունն Աստուծոյ⁸⁹ եւ Աստուած է Տէր տանն⁹⁰, պարտ է եւ արժան մաքրել եւ յարդարել, զգաստ⁹¹ եւ արթուն լինել⁹², քանզի ոչ ոք գիտէ, «թէ յորում ժամու Տէր տանն գայցէ. յերեկոյս թէ՞ ի մէջ գիշերի, թէ՞ ի հաւախաւսի, թէ՞ ժամու Տէր տանն գայցէ. յերեկոյն»⁹³: Եւ զայս ընդ առաւաւտս. գուցէ^{92ա} եկեալ գտանիցէ զձեզ անպատրաստ»⁹³: Եւ զայս գիտել պարտ է, թէ⁹⁴ ո՞ր է «երեկոյն»^{94ա} եւ «մէջ գիշերին» եւ կամ «հաւախաւսն» եւ «առաւաւտն»: «երեկոյն» զծերութիւն ասէ, «մէջ գիշերին»՝ զերիտասարդութիւն, «հաւախաւս»՝ զմանկութիւն⁹⁵, «առաւաւտ»՝ զտղայութիւն⁹⁶: Եւ⁹⁷ ընդէ՞ր զծերութիւն «երեկոյն» կոչէ. զի երեկոյն վերջն է աւուրն եւ մուտք է գիշերոյն^{97ա}, եւ արեւն ի մուտս է, մտանէ ի մայր իւր⁹⁸, եւ այլ ոչ եւս երեւի եւ խաւար ծածկէ զամենայն⁹⁹ զերկիր, եւ ամենայն գործաւորք դադարեալ խափանին¹⁰⁰, նանապարհորդք դադարեն¹⁰¹ ի գնացից, հողագործք եւ ամենայն արհեստաւորք¹⁰² խափանին եւ այլ ոչ գործեն¹⁰³: Այսպէս¹⁰⁴ եւ է¹⁰⁵ ծերութիւն: Ջոր աւրինակ, որ յերեկոյն հասեալ¹⁰⁶ յաւրէն այլ ոչ եւս¹⁰⁷ կա, նոյնպէս եւ՝ ի ծերոց ժամանակէն: Եւ որպէս յերեկոյն ամենայն գործք եւ արուեստք¹⁰⁸ խափանին եւ այլ ոչ գործեն¹⁰⁹: Այսպէս եւ¹¹⁰ կեանք եւ զաւրութիւն ծերոց խափանեալ է¹¹⁰, զի աչքն ի լուսոյ պակասեալ եւ բերանն՝ ի բարբառոյ¹¹¹, ականջն՝ ի լսելոյ եւ փիքն՝ ի հոտոտելոյ եւ ոտնն՝ ի գնալոյ¹¹², ձեռքն՝ ի գործելոյ¹¹³, գոյն երեսաց ցամաքի եւ մարմինն բարշաւի, միսն հալի եւ զաւրութիւն պակասի¹¹⁴, ալիքն ի թխութենէ¹¹⁵ ի սպիտակութիւն դառնա եւ ի դեղնութիւն փոխի¹¹⁶, պիտանին անպիտանանա¹¹⁷ եւ լաւն վատթարանա¹¹⁸ յաչս տեսողաց, սիրելեացն ատելի թուի եւ բարեկամացն անպիտան երեւի, մատաւորացն¹¹⁹ գարշելի եւ հեռաւորացն՝ յոյժ աղտեղի: Բարեկամքն հեռանան եւ ծանաւքն աւտարանան, ընտանիքն վիսան եւ դուստր եւ որդիքն¹²⁰ պշգան, երես դարձուցեն եւ ասեն. Չաստակեցաւ¹²¹ ծերս, չպակասեաց ի մէնջ ձայն¹²² սորա, ձանձաղեալ է եւ խռճեալ, ոչ գիտէ զկարգ խաւսից, յայլոց բան անկանի եւ զաւելին խաւսի: Զծերութիւն իւր մոռացեալ է եւ զայլոց հոգս հոգա եւ զանպատեհս բարբառի: Պակասեալ է ի խելաց եւ ոչ գիտէ զինչ խաւսի: Գործելոյ չէ ի բան եւ զկերակուրն շատ ուտէ¹²³: Ո՞վ ծերք, այդ է պատիւ ձեր, եւ զայսպիսի եպերանաց բանս շահիք ի ծերութեան ձերում: Ընդէ՞ր կայք հեղգացեալք. արդ¹²⁴ այդ ի հունձս է, եւ մահու հրաւեր հասեալ¹²⁵: Աւրդ երեկոյացեալ՝ ընդէ՞ր կայք անհոգ եւ զաւրս ցերեկ՝ դատարկ¹²⁶: Այս է ծերութիւն եւ «երեկոյն»:

Իսկ «մէջ գիշերին» գերիտասարդութիւն ասէ: Եւ ընդէ՞ր «ի մէջ գիշերի» ասէ՝ գերիտասարդութիւն¹²⁷. Վասն մեղացն եւ չար գործոցն, որ յերիտասարդն գործի, զի երիտասարդին աչքն սրատես է եւ ականջն արագալուր,¹²⁸ բերանն արագախաւս¹²⁹ եւ լեզուն դիւրաշարժ¹³⁰ է եւ ձեռքն՝ յաջողակ, քիմքն ի բաց է¹³¹ եւ ոտքն՝ արագագնաց¹³²: Հինգ զգայարանքն ամենայն անդամաւն կազմէ եւ պատրաստ է, գոր եւ¹³³ կամի՝ կարէ գործել, զի զարութիւն մարմնոյն ընդ ինքեան է, եւ զամենայն զգայարանքն¹³⁴ ի գործ մեղացն պահէ հանապազ անդարձ եւ անգեղջ ի չարիս. զմեղս եւ զգործս անարեւութեան խորհի ի տուէ եւ ի գիշերի: Եւ ոչ ոք երբէք յիշէ զար մահուն եւ կամ զմտաւ ածէ զդատաստանն ակեղ եւ զհատուցումն անաչառ, զհուրն անշէջ եւ զորդն անխուն, զխաւարն արտաքին եւ զտարտարոսն ներքին, զհուր գեհեցին եւ զսառնամանիքն անդնդային, զլալ աչացն եւ կրնտել ատամացն: Զայս ամենայն ի միտ ոչ ածէ¹³⁵: Վասն այսորիկ Տէր մեր «մէջ գիշերի» եւ խաւարի նման ասէ գերիտասարդութիւն¹³⁶: Ոչ երեկոյ¹³⁷ է, զի դեռես զգաստ եւ արթուն են մարդիկք եւ ոչ առաւառ, զի զարթեալ եւ սթափեալ¹³⁸ են մարդիկք ի թմրութենէն քնոյ եւ շարժեալ ի գործ եւ ի պատերազմ եւ ի նանապարհ¹³⁹, զի սկիզբն է լուսոյն: Այլ «մէջ գիշերի» ասէ, զի խաղաղեալ է երկիր եւ մարդիկք իբրեւ զմեռեալս անկեալ դնին յերկիր¹⁴⁰, եւ ամենայն չարիք գործին ի մէջ գիշերին, զի շնացողքն շնան, պոռնիկքն պոռնկին, աւազակքն աւազակեն¹⁴¹, գողքն գողանան¹⁴², դարանակալքն¹⁴³ յառնեն, գազանքն յարձակին եւ¹⁴⁴ գէշ գէշ պատառեն ում եւ հանդիպին, աւճ խածանեն, կարիք հարկանեն: Եւ ամենայն չարիք¹⁴⁵ գործին ի մէջ գիշերի, նոյնպէս եւ հասակն երիտասարդական¹⁴⁶: Վասն որոյ¹⁴⁷ Տէրն հրամանաց արթուն լինել. մի գուցէ հասանիցէ աւր մահուն յերիտասարդութեան¹⁴⁸ եւ մեռանիմք¹⁴⁹ անապաշխար, եւ կորնչիմք¹⁵⁰ գլախտեմական կորուստն:

Եւ կամ¹⁵¹ «ի հաւախաւսն». ո՞ր է հաւախաւսն¹⁵², որ է մանկութեան հասակն¹⁵³, զի հաւախաւսն ոչ «մէջ գիշերի» է եւ ոչ խորին¹⁵⁴ «առաւառտին», զի թէպէտ եւ մերձ է ի լոյսն, բայց սակաւ^{154a} մի ունի ի գիշերոյն¹⁵⁵: Այսպէս¹⁵⁶ եւ մանկութեան հասակն. թէպէտ եւ ոչ է ի մէջ մեղաց իբրեւ¹⁵⁷ գերիտասարդ, այլ¹⁵⁸ եւ ոչ է առանց մեղաց^{158a}. աչաւք եւ մտաւք, կամաւք եւ խորհրդով, զի կամքն ի չարին է¹⁵⁹, թէպէտ եւ ոչ գործովք, որպէս «հաւախաւսն», որ ոչ է «մէջ գիշերի»¹⁶⁰ եւ ոչ «առաւառ»: Եւ ոչ ոք գիտէ, թէ մահն յորում ժամու հասանի. «ի հաւախաւսն»՝ մանկութեան¹⁶¹ եթէ՞ «յառաւառտն»¹⁶², որ է տղայութիւն¹⁶³: Եւ զի՞ կոչէ «առաւառ» գողայութիւն. վասն զի¹⁶⁴ «առաւառտն» սկիզբն է կենաց մարդկան: Եւ որպէս առաւառտն ամենայն չարիք խաղաղին եւ խափանին¹⁶⁵, գողքն փախչին, աւազակքն բախ-

չին, գազանքն հալածին, շնացողքն լոեն, պոռնիկքն¹⁶⁶ դադարեն եւ ամենայն չարիք խափանեն ի մերձեմալ լուսոյն: Եւ ամենայն գործիք եւ գործաւորք^{166ա}, որ պէտք են¹⁶⁷ բնութեանս, յառնեն եւ շարժին¹⁶⁸ ի գործս. եթէ ճանապարհորդութիւն, եթէ հողագործութիւն է եւ ամենայն արուեստք¹⁶⁹: Այսպէս եւ տղայութիւն աննենգ¹⁷⁰ եւ անոխակալք¹⁷¹, անմեղք եւ անչարիք՝ գատեալք եւ հեռացեալք յամենայն գործոց¹⁷², որ ատելիք են Աստուծոյ եւ վնասակարք՝ հոգոց, արիւնակ են¹⁷³ արդարոց, որք անմեղութեամբ անցուցին զկեանս իւրեանց եւ եղեն որդիք լուսոյ՝ գատեալք ի խաւարային գնացից¹⁷⁴ գործոց եւ ի գիշերի^{174ա} կենցաղոյս: Երանի է տղայոցն¹⁷⁵, որոց կոչնական ընդ¹⁷⁶ առաւաւտն հասանէ ի տղայութիւն¹⁷⁷, մի՛ լայք եւ ողբայք զայնպիսին, այլ երանի տուք մոցա, զի հասին^{177ա} մերձ ի լոյսն Քրիստոս՝ բարի գործովք գատեալք եւ որոշեալք¹⁷⁸ ի խաւարային գնացից բանասերկութիւն^{178ա} արթուն եւ զուարթուն մտաւք, որպէս Տէրն պատուիրեաց եւ ասաց¹⁷⁹.

Արթուն կացեք. զի ոչ գիտեք. թէ եր՞ր տէր տանն գայցէ. յերեկոորեա՞¹⁸¹ թէ՞ ի մէջ գիշերի թէ՞ հաւախաւսի թէ՞ ընդ առաւաւտս.

Եւ ո՞ր գիտէ, թէ յորում ժամու եկեալ գտանիցէ անպատրաստ, եւ կորչիցիմք զյաւիտեանական¹⁸² կորուստն¹⁸³. մինչ ակն¹⁸⁴ ոչ ունիցիք՝ գա հասանէ արմառուն, որպէս եւ Տէրն վկայեաց առակաւոր բանիւն, որ ասէ.

Թէ գիտէր տանուտէրն՝ յորում ժամու գող գա՝ հսկէր՝ արթուն լինել եւ չտայր թոյլ ական հատանել գտան իւրոյ.

Առակաւք¹⁸⁵ խաւսի Տէրն. «տանուտէր» եւ «տուն» անուանէ¹⁸⁶. միթէ՞ զայսմէ տանէ եւ կամ զայսմէ տանուտէրութեան ասէ. քաւ լիցի¹⁸⁷: Զի ամենայն տուն քաւի եւ ամենայն շինութիւն¹⁸⁸ աւերի եւ ամենայն ծնեալ մեռանի¹⁸⁹ եւ դատաստանն Աստուծոյ կա եւ պահի: Այլ «տուն» ասէ եւ «տանուտէր»: Զոր արիւնակ երկրաւոր տանուտէրք, անհոգացեալք ի գողոց միրիւն¹⁹⁰ եւ ի քուն լինին, եւ գողք, որ սովոր^{190ա} են շրջել եւ գողանալ^{190բ}, եկեալ գտանեն ի տանուտէրն ի քուն, զտունն պատառնեն եւ¹⁹¹ զինչսն գողանան¹⁹²: Եւ յորժամ տանուտէրն զարթնու¹⁹³ տեսանէ զտունն պատառեալ եւ զինչսն յափշտակեալ, վա՛յ եւ եղու՛կ ասէ, եւ մորմոքի եւ մաղկատի, ձայնէ եւ ճէ, աղաղակէ, լա, ողբա, հառաչէ¹⁹⁴ եւ արտասուէ, ասէ¹⁹⁵. Տեսե՛ք եւ ողորմեցե՛ք ինձ. զի՞նչ լինիմ. գողացան աւտարք զվաստակս իմ, յափշտակեցին զամենայն ինչս իմ, առին եւ գնացին, յոյժ աղքատացա. զիարդ ապրիմ կամ որպէս վաստակիմ, վա՛յ ինձ եւ եղուկ եմ ես¹⁹⁶. զի՞նչ գործեցից եւ կամ զի՞նչ արարից, ոչ գիտեմ: Այսպէս լինի առ ամենայն մարդ յարմառուն: «Տուն» է մարմինն¹⁹⁷, «գանձ» է հոգին, «գող»՝ Գաբրիէլ. մինչ անհոգացեալ է «տանուտէր»՝ միտքն, եւ թմբբեալ է ի քուն մեղաց, գա «գողն»^{197ա} Գաբրիէլ, պա-

տառէ «գտունն»՝ զմարմինն եւ առնու «զգանձն»՝ զհոգին, արտաքին ելանէ¹⁹⁸ եւ գնա: Եւ ահա¹⁹⁹ ամենայն ինչ յոչինչ²⁰⁰ եղեւ եւ այլ ոչ ոք կարէ աւգնել եւ կամ ի թիկունս հասանել, բայց միայն ողբն եւ աղաղակն յոլովանա²⁰¹: Զարմացեալ եմ²⁰² կարի քաջ, զի թէ ասացեալ էր Աստուած՝ պիտի որ ընդ ամենայն²⁰³ աշխարհս մի²⁰⁴ մարդ մեռանի՝ պարտ էր, որ ամենայն մարդ ահաբեկ լինէր եւ ասէր. Վա՛յ ինձ²⁰⁵ թէ ես իցեմ²⁰⁶ մահացուն, եւ ինձ գա հասանիցէ աւրն այն սոսկալի եւ ահարկու եւ պատրաստէր զինքն աւուր մահուան²⁰⁷: Մեք զեղբայրն մեր²⁰⁸ քաղեմք եւ զհոգիսն²⁰⁹ անտես առնեմք^{209ա}, եւ յայնմանէ անհանգուցեալ հեշտանամք²¹⁰, եւ միմեանց, Դու ապրիս, ասեմք²¹¹: Զծնեալն²¹² ի մէնջ փոքր²¹³ ի գերեզմանի²¹⁴ դնեմք եւ մեք ասեմք. Թէ ծերանամքն՝ ապաշխարեմք: Ո՛վ անմիտ²¹⁵, հեգ²¹⁶ եւ թշուառական մարդ²¹⁷. այդ, որ ի քէն ծնաւ, ընդէ՞ր ոչ ծերացաւ. բարե՛²¹⁸ անմտութեանս մերում: Զի արքեալ եմք եւ ոչ ի գինւոյ, վասն որոյ ասէ Տէր. «Զգոյ՛ լերուք անձանց, գուցէ ծանրանայցեն սիրտք ձեր շուստութեամբ եւ արքեցութեամբ եւ հոգւովք աշխարհականաւ: Եւ հանկարծակի հասանիցէ ի վերա ձեր աւրն այն, զի իբրեւ զորոգայթ հասանիցէ ի վերա ամենեցուն, որ բնակեալ են ընդ ամենայն երեսս երկրի: Արթուն կացէք այսուհետեւ եւ յամենայն ժամ աղաւթս արարէք^{9*}»: Արդ, պարտ է ունկնդիր լինել Տեառն խրատու²¹⁸ եւ զգուշանալ յարքեցութենէ մեղաց եւ ի հոգոց աշխարհական զբաղմանաց, արթուն եւ զուարթուն մտաւ²¹⁹ յիշել զաւր մահուն եւ ածել զմտաւ զդատաստանն Աստուծոյ եւ²²⁰ զարդար հատուցումն ըստ գործոց յանաչառ ատենին անկաշառ Դատաւորէն²²¹: Եւ սկիզբն առնել²²² ապաշխարութեան, զմեղս քանել խոստովանութեամբ, պահաւ եւ ողորմութեամբ, աղաւթիւք եւ արտասուաւք, զի խոստացելոց բարեացն հասանել կարասցուք շնորհաւ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Թրիստոսի²²³:

9* Դուկ. ԻԱ. 34-36:

ՏԱՐԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

Խորագիր. A երանելոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ է ի վեցերորդ կիրակէին զմեկնութիւն Աւետարանին: C Հինգերորդ Բ շաբթի ի Մարկոսի Աւետարանի մեկնութենէ ասացեալ սուրբ վարդապետի: D Ի Մարկոսի Աւետարանի մեկնութենէ սուրբ վարդապետի ասացեալ: H երանելոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ ի վեցերորդ Կիրակէին զմեկնութիւն Աւետարանին:

Բնագիր. 1 C չիք Արդ: 2 D կաց: 3 D առաւառս: 4 D չիք յանկարծակի: 5 D անպատրաստ փիլ. ի քուն: 6 D եթէ փիլ. եւ թէ: 7 F թէ յորում: 8 D ժամու: 9 D հատել: 10-11 F ի տուն իւր: D ի տան իւրում: 12 D մարդոյ: Այլ որ ձեզդ ասեմ եւ ամենեցունդ ասեմ. Արթուն կացէք: 13 CD առ Իւր արարածս: G ամենայն արարածս Նորա փիլ. արարածս իւր: 13ա G չիք եւ ունի հոգի... արարածս: 14 D հայր փիլ. մայր: 15 D խրատէ փիլ. խնամէ: 16 D խորհուրդք իւր: 17 C նոցա փիլ. որդւոց իւրոց: 18 ADE չիք ի ննջել եւ ի յառնել: 19 D չիք միտք ...իւր է: 20 CD յաչիցն: 21 D չիք եւս: 22 G Որպէս ասէ ի գիրս Դատաստանաց: BC Դատաստանաց գիրն յիշէ եւ ասէ փիլ. Որպէս ...Սարկաւագ ասէ ի գիրս: 23-24 F մորմոռին փիլ. մաղկատեն: 25 F առաջի իւրեանց: D առաջի ծնաւդացն փիլ. զգաւական: 26 D յանժամ: 27 G յաղիքն: 28 CDF արտեւանունքն արտասուս ծուրացուցանեն (D թուրացուցանեն) փիլ. արտասուեն ընդ տղայոցն: 29 D գրած Հայրն եւ ողորմած փիլ. Հայրն գրութեանց ...միսիքարութեանց: 30 DF յիւր: 31 DF մարգարէն: 32 F բժիշկեմ: 32ա G չիք եւ ոչ ոք... իմոց: 32բ G եւ թէ որպէս գրա հայր ի վերո որդւոց իւրոց, այնպէս գրացէ Տէր յերկիւղածս իւր մանաւանդ ձեռնասուն աշակերտսն, որոց ասէր խրատական բանիւ այսպէս փիլ. Այսպէս եւ մարդասիրութիւն ... բանիւն: 33 G չիք այսուհետեւ: 1-34 EH չիք Արդ ... գայցէ: 35 D Ջի ոչ գովելի է: 36 D չիք թէ: 37 D քուն է եղբայրն: 38 D է: 39 CDFGH չիք մարդ: 40 DF լինելն: 41 CDFG գործէ մարդ: 42 G Ջի որ արթնանա գիշերի եւ գնա փիլ. Քանզի են ... գնան: 43 H չիք ի գիշերի եւ գնան: 44 CD ի շինութիւն եւ կամ այլ ինչ: 45 H արթնութիւն զինչ շահ եւ աւգուտ է քան թէ վնաս փիլ. եւ զի՞նչ ...

արթնութիւն: 46 A նոցա փխ. նմա: 47 A անմեղութեամբ ի բուն փխ. թէ ... անմեղութեամբ: 47ա DH պեղծ: 48 CD դիմել փխ. գնալ: 49-49ա A յիշել գԱստուած եւ ասել թէ փխ. յիշել ... թէ: 50 CD գԱստուած փխ. զմեղս իւր ... մեղա՛: 51 A խոստովանեայ: 51ա DF քո, Տէր: 52 F ոգոյն: 53 DEFG ահագին փխ. դառն: 54 CDF անջատմամբն փխ. բաժանմամբն: 54-55 F տես եւ գերեզմանն, որ ի նմայ տփնելոց եւ մինչեւ արւն դատաստանին, ած զմտաւ գերկրաւոր զընտանիս, զմի աւուր տես, թէ քանի նեղսրտութեամբ եւ ասաց. Ո՛հ որչափ երկրակեաց գերեզմանն, ած զմտաւ փխ. բաժանմամբ ... ի գերեզմանին: 55-56 DEFG չիք մինչեւ ... զմտաւ ածել: 57 CDH չիք եւ զատեանն անաչառ: 58 CDH չիք եւ զհրեշտակսն անողորմ: 59 H Արթուն լինել եւ խորհել բազմութիւն մեղաց փխ. եւ ... մեղաց: 60 DG իւրոց փխ. քոց: 61 D ասա: 62 DF չիք վասն: 63 D չիք եւ կամ: 64 A թագեցայց: 65 AFH անձն իմ եղկելի: D անձն եղկելի: 66 FH չիք ընդէ՞ր ... անգարթելի: CF անգարթելի: 67-68 A լերուք ... գիտէք: 68ա AD յորում ժամու փխ. երբ: 69-70 ADFG չիք Այն է ... ածել: 71-76 ACDFH չիք զայս ասէ ... թէ: 72 H յոգոց հանէ, հեծէ: 73 H գեհեմնոյն: 74 AH կրնել (այսպէս և այլուր): 75 A գուշացոյց: 77 DF տէր տանն: 78 D Աստուած է Տէր տանն: 79-80 CD Որպէս ասաց առաքել Պաւլոս: «Դուք էք տանար Աստուծոյ կենդանոյ» փխ. Որպէս եւ ...էք: 81 DF Որպէս ասաց Աստուած փխ. Որպէս ... մարգարէիւն: 82 CDF չիք Պաւլոս: 83 D գտանար Աստուծոյ ապականէ: 84 DEGF Իսկ փխ. եւ արդ: 85 DCF չիք եւ աղտեղի: 86 DF նստի փխ. հանգի: 87 G չիք Աստուած: 87ա F Թագաւորն Աստուած: CD Թագաւորն անմահ: 88 G չիք եւ ոչ բնակէ ... մեղաւ: D եւ յաղթոյ տուն ոչ բնակի, զի անպատեհ է փխ. եւ ոչ ... մեղաւ: 89 D մարդն տուն Աստուծոյ է: 90 G Աստուած ... տանն: 91-92 CD մաքրել եւ արթուն լինել փխ. մաքրել ... լինել: D չիք յարդարել, զգաստ: 93 GF չիք գուցէ ... անպատրաստ: 94 D Իսկ արդ փխ. եւ զայս ... թէ: 92ա-94ա CD առաւառս գուցէ եկեալ գտանիցէ զձեզ անպատրաստ: Իսկ արդ, ո՞ր է երեկոյն փխ. առաւառս ... «երեկոյն»: 95 CD չիք «հաւախաւս»՝ զմանկութիւն: 96 F զտղայութիւնս: 97 G եւ թէ ընդէր կոչէ երեկոյ զծերութիւն: 97ա DF երեկոյն մաւտ է գիշերոյն եւ փխ. զի երեկոյն ...

գիշերոյն: 98 F չիք ի մայր իւր: 99 G չիք զամենայն: 100 FG գործք խափանին: 101 D դադարին: 102 A արեստաւորք: DF արուեստք: 103 CDF չիք եւ ալ ոչ գործեն: 104 F Այսպէս է: 105 FG չիք է: 106 F յերեկոյին ժամուն փիլ. յերեկոյն հասնալ: 107 G չիք եւս: 108 G չիք եւ արուեստք: 109 D գործին: 110-114 AF Սոյնպէս կեանք եւ զարուքիւն ծերոց խափանեալ է, քանզի ականջն ի լսելոյ է խլացեալ, աչքն ի տեսանելոյ ի լուսոյ է պակասեալ, երեսն ի գոյնոյ է ցամաքեալ, ձեռքն ի գործոյ է, ոտքն ի գնալոյ: CD Այսպէս է եւ կեանք եւ զարուքիւն ծերոց խափանեալ է, զի աչքն ի լուսոյ է պակասեալ քերանց ի բարբառելոյ, ոտքն՝ ի գնալոյ, ձեռքն՝ ի գործելոյ, ականջն՝ ի լսելոյ, գոյն երեսացն ցամաքեալ է, զարուքիւն պակասեալ է, ալիքն ի թխութենէն դարձեալ է ի սպիտակութիւն կամ ի դեղնութիւն փիլ. Այսպէս ... պակասի: 110a A խափանեալ է ծերոյն: 111 H խաւսելոյ փիլ. բարբառոյ: 112 H ոտքն ի գնալոյ եւ քիմքն ի հոտոտելոյ: 113 DFG ձեռքն ի գործելոյ: 115-116 D ի սեռութենէ դարձեալ ի սպիտակութիւն եւ ի դեղնութիւն փիլ. ի թխութենէ ... փոխի: 117-126 ACF անպիտան (A անպիտանացեալ) է աչս տեսողաց, սիրելեաց՝ թշնամի, բարեկամաց տանի, մատաւորաց (A մատուորաց) յոյժ տանի եւ մերձաւորքն այսպէս (F չիք այսպէս) ասեն. Չսատակեցաւ ծերս, չպակասեաց ի մէնջ ձայն դորա, խռփեալ է, խելագարեալ է, զարկէք, որ սատակի, բանի չէ յաւգուտ, զկերակուրն յոլով ճաշակէ, ուստի՞ պատրաստեցուք դորա հանդերձ, կերակուր ո՞վ տայցէ դմա: Վայ է ի վերայ ծերութեան, ապաշաւեցէք ի վերա անպիտանութեանդ ձեր, ընդէ՞ր էք հեղգացեալք, որ «երեկոյ» էք մոտեցեալք, մահու հրաւերն է հասնալ, ընդէ՞ր կայք անհոգ եւ դատարկ գսակաւ աւուրքդ փիլ. անպիտանանա ... դատարկ: 118 CD չիք եւ լաւն վատթարանա: 119 CD մատուորացն յոյժ երեսի: 120 A որդիկն: 119-121 D Մերձաւորքն այսպէս ասեն. Չսատակեցաւ փիլ. մատաւորացն գարշելի ... Չսատակեցաւ: 122-123 ACD ձայն դորա խելագարեալ է, զարկէք, որ սատակի, լծեցէք, որ մեռանի, բանի չէ յաւգուտ, զկերակուրն հոլով ճաշակէ: Ուստի՞ պատրաստեցուք հանդերձ, կերակուր ո՞վ տայցէ սմա: Վայ է ի վերա ծերութեան. ապաշաւեալ ի վերա անպիտանութեան:

Ո՛վ ծերեմ, ընդէ՞ր կայք հեղգացեալք, արք երեկոյ է, արեւն ի մուտս է, արդ, ի հունձս է, մահու է հրաւէր, ընդէ՞ր կայք անհոգ եւ դատարկ զաւր ցերեկ փխւ. ձայն ... ուտէ: 124 A աւուրքդ: 125 H եկեալ է փխւ. հասեալ է: 127 AG չիք եւ ընդէր ... գերիտասարդութիւն: 128 DF չիք ականջն արագալուր: 129 F երագախաւս: AH քաղցրախաւս: 130 ADFGH չիք եւ լեզուն դիրաշարժ (H դիրաշարժ): 131 CF քիմքն անուշահոտ է, ձեռքն աշողագործ է: DF արագահոտ փխւ. ի բաց է: 132 H փութագնացք փխւ. արագագնացք: 133 CD սգախիւրդն կազմ են եւ պատրաստք զինչ եւ փխւ. հինգ զգայարանքն... գորք եւ: 134-136 CDF Բայց դժուարաւ գործէ զբարին, վասն զի երիտասարդ է, աչքն արատահայեցուածս, բերանն ի դատարկարանութիւն է եւ (D չիք եւ) աղտեղի խաւսս, որ ոչ է (F չիք է) ի պէտս հոգոյ, ձեռքն ի շաւշափել եւ ի գործել զմեղս եւ կամի հեղուկ զարիւն ամբիծ եւ անմեղ անկանելն ի լուր մեղաց եւ ի ձայն գուսանաց (F գաւսանաց) եւ փափկասաց եղանակաց, որ զհոգի եւ զմարմին եւ զմիտս երիտասարդին ի կորուստ քարշէ, ի ձեռն աղտեղի խաւսիցն, ոտքն ի թատերս եւ յանպատրաստ գնացս է չարեաց ճանապարհին անդարձ եւ անգեղջ է ի մեղս եւ ի չարիսն, միտքն եւ խորհուրդն ոչ է ի բարին, այլ զչարն խորհի ի տուէ եւ ի գիշերի՝ մոռացեալ զաւր մահուն եւ զդատաստանն Աստուծոյ: Վասն այնորիկ Տէրն խաւարի եւ գիշերի նման ասէ գերիտասարդութիւն (D չիք գերիտասարդութիւն) փխւ. ի գործ մեղացն ... գերիտասարդութիւն: 135 H երիտասարդն զայս ամենայն զմտաւ ածէ: 137-139 DF ոչ ի բուն են մարդիկ եւ ոչ առաւաւտ, զի զարթեալ եւ թափեալ ի թմրութենէն եւ շարշեալ (F ժարշեալ) ի ճանապարհ եւ ի գործ փխւ. Ոչ երեկոյ ... ճանապարհ: 140 G չիք յերկիր: F երկրի: 141 D գողանան փխւ. աւագակէն: 142 F չիք գողքն գողանան: 143 G չիք դարանակալքն: 144 FG չիք եւ: 145 E վնասք: G վնասս փխւ. չարիք: 146 CF երիտասարդութեան: 147 CF չիք Վասն որոյ: 148 FG չիք յերիտասարդութեան: 149 E մեռանիցիմք: 150 D կորնչիցիմք: EG կորիցիմք: 151 CD Գամք փխւ. եւ կամ: 152 G չիք ո՞ր է հաւախաւսն: 153 G հասակն մանկութեան: 154 D չիք խորին: 154a D փոքր փխւ. սակաւ: 155 D գիշեր: 156 D Այսպէս է: H Այնպէս: 157-158a DF իբրեւ գերիտասարդն ի մէջ մեղաց փխւ. իբրեւ ... մեղաց: 158 D բայց փխւ. այլ: 159

G ի չարն է փխ. զի կամքն ի չարն է: 160 G գիշերի է փխ. է մեջ գիշերի: 161 DF չիք մանկութեան: 162 D ընդ առաւաւտն: 163 D տղայութեան: 164 DF որպէս փխ. եւ զի^ո ... վասն զի: 165 DF չիք եւ խափանին: 166 G պոռնիկ: 166ա DF չիք եւ գործաւորք: 167 D ի պէտս եմ փխ. պէտք եմ: 168 CD առաջանան փխ. յառնեն եւ շարժին: 169 FG չիք եթէ ճանապարհորդութիւն... արուեստք: 170 C անմեղք փխ. աննենգ: 171 G անոխակալ: 172 DF անմեղ եւ անոխակալ՝ գատեալ ամենայն չար գործոց փխ. աննենգ ... գործոց: 173 F անմեղք (սխալագրութեան նշանով. ուղղված): 174 DF չիք գնացից: 174ա G չիք եւ ի գիշերի: 175 D այնոցիկ փխ. տղայոց: 176 CD չիք ընդ: 177-177ա EG չիք ի տղայութիւն ... հասին: 178 D որոշեալ: 178ա A սատանային փխ. բանասարկութիւն: 179 DF ասէ: 180-183 AEG գուցէ մինչ փխ. եւ ո^ո ... զկորուստն: 181 D յորում ժամու փխ. երբ: 182-184 ABC յերեկորայն, որ է ծերութիւն, ի մեջ գիշերի, որ է երիտասարդութիւն ի հաւախաւսի, որ է մանկութիւն, ընդ (B չիք ընդ) առաւաւտն, որ է տղայութիւն (B տղայութիւն: եւ Բրիստոսի փառք յաւիտեան. շարք. չիք): եւ ո^ո գիտէ, թէ որում ժամու եկեալ գտանիցէ անպատրաստ եւ կորնչիցիմք զաւիտեանական կորուստն մինչ փխ. յերեկորեա ... մինչ ալն: 185 EG Առակաւ: 186 GH չիք «տանուտէր» ... անուանէ: 187 HD ասէր. քաւ եւ մի լիցի: 188 H շէն: 189 CD Ամենայն շինեալ քաւի եւ ամենայն ծնեալ մեռանի փխ. Զի ամենայն ... մեռանի: 190-191 CD գնան ի գործս իւրեանց եւ գան յերեկոյին ժամանակն ճաշակեալ կերակուր աշխատեալք նիրհեալք, եւ ի քուն մտանեն: Իսկ գողոցն սովորութիւն է շրջելն եւ գողանալն, գան գտանեն գտանուտէրն ի քուն, պատառն գտունն, առնուն զգանձն, ավշտակեն զինչքն, արտաքս ելանեն եւ գնան: H գնան ի գործս իւրեանց եւ կամ թէ հեշտանան ի քունս ... փխ. նիրհեն... գողանան: 190ա-190բ AGF չիք որ սովոր... գողանալ: 191-192 C չիք եւ... եւ: 193 զարթնու տանուտէրն: 194 C չիք հառաչէ: 195-196 EG Աւաղ թէ փխ. ասէ. Տեսէք ... եղուկ եմ ես: H չիք ասէ ... եղուկ եմ ես: 197 G մարմին է: F մարդն (սխալագրութեան նշանով): 197ա H գող գա: 198 G չիք արտաքս ելանէ: 199 C չիք տես: 200 C ոչինչ: 201 G լացն շատանա եւ կոծն եւ աշխարհն առատանա

փխ. ողբն ... յոլովանա: 202 G եմ եւ: 203 C թէ ամենայն փխ. պիտի ամենայն: 204 G մին: 205 H չիք ինձ: 206 E եմ փխ. իցեմ: C գրեալն, որ մեռանելոց եմ: 205-207 C վասն մահուն աւուրն: G վայ թէ ես իցեմ փխ. վա՛յ ինձ ...աւուր մահուան: 208 A չիք մեր: 209 CH զհոգին: 209ա C առնեմք եւ մոռանամք: 210 EGF անարգացեալ փառեղանամք (E անհոգացեալ) փխ. անհանգուցեալ հեշտանամք: 211 FH չիք անարգացեալ... ասեմք: 212 F Զննեալն փխ. Զծնեալն: 213 FH չիք փոքր: 214 C գերեզման: 215 AC չիք անմիտ: 216 AH հեք: 217 A չիք մարդ: 218 E խրատու: 218-219 BC Արդ, եթէ այտ այդպէս է ապա պարտ է: A Ծերացաւ: Արդ պարտ է փխ. բարե՛ ...մտաւ: 220-221 C չիք եւ զարդար հատուցումն... Դատաւորէն: G յանաչառ փխ. անկաշառ: 222-223 AD սկիզբն առնել ապաշխարութեան, զմեղս խոստովանել, զանցանս քաւել եւ խոստացելոց բարեացն հասանել ի Քրիստոս ի Տէր մեր, որում փառք փխ. եւ սկիզբն առնել... Յիսուսի Քրիստոսի: 219-223 H Արդ, պարտ է ամենայն ումեք յիշել զաւր մահուն եւ զմտաւ ածել զժամ դատաստանին եւ հոգ տանել զղջման խոստովանութեան պահոց եւ աղաւթից. սրբութեան եւ պարկեշտութեան գթութեամբն եւ ողորմութեամբն եւ տրաւ տնանկաց, զի խոստացելոց բարեացն հասանել կարասցուք շնորհաւ եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի փխ. յիշել զաւր մահուն... Յիսուսի Քրիստոսի: